

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Fran Erjavec

Šaljivi potopisi

O M N I B U S

BES^eDA

Fran Erjavec

ŠALJIVI POTOPISI

Besedilo posredoval Iztok Ilich

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-137-1

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Vsebina

KAKO SE JE SLINARJU Z GOLOVCA	
PO SVETU GODILO	4
POT IZ LJUBLJANE V ŠIŠKO	17
ENO NOČ NA KUMU	25
NA KRAŠKI ZEMLJI	43
BOŽIČNI VEČER NA KRANJSKEM	59

KAKO SE JE SLINARJU Z GOLOVCA PO SVETU GODILO

Na Golovcu je sploh malo grmičev, sicer bi se ne imenoval Golovec; ali nekaj jih je pa vendarle.

In pod enim teh grmičev je bil neko jutro velik prepir. Tu je namreč stanovala Slinarjeva družina, rod stare korenine, ki šteje dede in pradede svoje celo do tistih časov, ko Cesarski graben še ni ločil Golovca in ljubljanskega gradu. Pod tem grmom je bil tedaj starodavni dom Slinarjev, odtod so lazili in plezali po Golovcu. Pravim, da so plezali, ker Slinarji so bili možje, katere v navadnem življenju p o l ž e imenujemo. Med vsemi Slinarji, kar jih je v tem času tovorilo po Golovcu, bil je eden poseben korenjak; nihče drug ni imel tako lepo pisane hiše, kot on, nihče se ni mogel ponašati s tako lepo vzrastlimi rožički. Pa kakor živa duša ni brez vseh slabosti, imel je tudi on eno, ki je bila kriva, da je moral marsikako grenko požreti od roditeljev in bratov svojih: bil je namreč zelo len. Poleti je rad ležal v senci in gledal oblake, kako jih jug podi čez Krim, ali pa je ogledoval staro Ljubljano, kadar je ni zakrivala megla. To se

mu je bolj prilegalo, kot da bi se bil trudil in si kruha služil v potu svojega obraza.

Med vsemi navadami, kar jih imajo Slinarji, bila mu je ta najbolj pogodu, da so dolgo zimo prespali v trdi, pa vendar gorki postelji. Spomladi, ko so drugi Slinarji že davno bili na nogah, dremal je on še v gorkem stanu in premišljeval ljubo previdnost v prirodi, katera je dala gobam, ki morajo v dežju rasti, dežnikovo podobo in je podelila Slinarjem dar zimskega spanja.

Ko se je poleti včasih oziral na lepo polje in na visoke snežnike, vzbudila se mu je vselej želja, da bi šel po svetu in pogledal, kaj in kako se drugod živi. Imel je tudi strica, ki mu je včasih pripovedoval, da je eden njegovih dedov šel na tuje, da je veliko obhodil in izkusil veliko sveta. Po čudnih naključjih je prišel notri do Kurje vasi, in sivi starec je vnukom svojim pozneje pravil, kako se mu je godilo. Njegova torbica in grčavka sta še zdaj viseli v hiši. Te povesti so vzbudile v našem Slinarju živo željo, da bi šel tudi na pot, in posebno kar je v časopisih bral potopise, ne bil bi ga živ krst obdržal doma. Pa bi res mogel imeti ledeno srce, da bi ga ne pogreli potopisi, v katerih je tako »mično« popisano, kako se pota križajo, kdaj gre cesta po ravnem ali vkreber, koliko minut se potrebuje od te vasi do one in kje se loči ta ali ona cesta. Morebiti da je tudi to pripomoglo, ker je pred tremi dnevi izginila ljuba soseda, lepa Helika, h kateri je zaha-

jal v vas; kar ni je bilo več in zastonj si je razbijal glavo, kam bi bila zašla. Imel je tedaj dosti nagibov, zapustiti svojo očetnjava, ker zdaj ni imel drugega, kot žalost in prepir. Sname torej s kljuke svojega pradedu torbico in palico, poslovi se kratko in jo mahne od doma veselo prepevaje:

*»Očetov dom! ti na slovo!
Kdor ni za boljšo rabo,
Naj var'je dom in babo,
Al' v šolah beli si glavo!«*

Pa ne vem, če je bilo to veselje pravo ali ne; skoraj bi mislil, da je s petjem sam sebi delal srce, ker kolikor bolj se je pomikal od doma, s toliko slabšim glasom je popeval in kmalu je utihnil popolnoma. Kadar je priplezal na kak griček ali na kako krtino, počil je in se ozrl na kraje, kjer je preživel svoje mladostne dni, kjer je nekdanja lepa Helika tovorila in kjer je zdaj zapustil vse, kar mu je bilo v rodu. Ne rečem ravno, da bi se bil kujal, ali nekako čudno tesno mu je bilo pri srcu, kakor še nikdar poprej. Prvikrat je zdaj spoznal, da stari pregovor: »K r i n i v o d a«, vendarle ni tako prazen, kakor si ga je mislil dozdej. Ko bi ne bil tako »korajžen«, bil bi morebiti v takih trenutkih preslepil samega sebe, da bi bil tovor obrnil proti domu. Ali že sama misel, da bi se mu doma smejali stari in mladi in da bi utegnili še pozna leta kaka

stara Slinarica vnukom svojim pripovedovati o njem, kakor »o Jurčku, ki je šel na tuje«, sama ta misel je bila za njegovo občutljivo srce preveč. Hitreje je zopet koračil in skušal popraviti to, kar je zamudil s takim premišljevanjem, ker misliti in hoditi obenem mu ni bilo mogoče.

Hodil je že veliko dni, in počasi pride na Golovec, ravno na vrt nekega lončarja, kjer so se sušile dolge vrste loncev in lončkov. Tu je našel Slinar kos sladke medene hruške, katere je bil posebno vesel njegov želodec, kateri še ni obedoval tako gosposko, kar ga je njegov gospodar odnesel z doma.

V tem pa prileti rumena osa, sede na lonček blizu Slinarja, nabrusi si jeziček in zabrenči: »Dober dan, prijatelj!«

»Bog daj dober dan; pa botra, ne zamerite, jaz vas ne poznam. Kdo ste?« — »Jaz sem svoje matere hči. Mati moja pa je bila osa. Kakor ona, tudi jaz letam okoli, delam malo, živim pa dobro. Znam tudi prerokovati in če mi prepustiš svojo hruško, razodenem ti prihodnost tvojih dni«.

Slinar nekoliko pomisli, potem ji poda hruško in pričakuje prerokovanja. Osa obere hruško, potem si nabrusi želo in zabrenči:

»Predno preide tretji dan,
Grozovita ta pošast
prišel bode velikan,
bo dobila te v oblast,
velikosti tak' groznó,
v katakombo boš zaprt
da bi meril ga godé
žrtve videl, ki jim smrt,
delj kot celo uro časa,
ko dvanajsta ura bije,
da prišel bi mu do pasa.
spet življenje v ude lije.

Kar še vid'lo ni oko
tebi gledat' dano bo.
In kar beli svet stoji,
prvi boš in zadnji ti,
ki boš živ ta kraj zapustil,
hiše svoje tam ne pustil.«

Na polževo vprašanje, koliko časa bo še živel potem,
zabrenči mu posebno navdušena:

»Kar je črepinja, ni lonec,
kdor je mrtev, tega je konec.
Ko bo moj sedež razd'jan,
ti boš pod njim pokopan.«

Ona je bila že davno odletela, Slinar pa še vedno zamaknjen stoji in zija na lonec, odkoder se je glasilo zanj tako imenitno prerokovanje. Glavo si podpre in premišlja preroške besede, velikan — katakombe — žrtva smrti — dvanajsta ura — ubiti lonec, vse to mu beli glavo, njegov um ne more predreti megle, ki obkroža osin orakelj. Izbije si torej to misel iz glave, prime zopet palico in potuje dalje. Kakor pravi popotnik, tako si on tudi nikjer

*»— — ne sezida koče,
postélje si ne póstelj'ce,
oblak nebeški ga odeva,
in posteljo mu zemlja dà,
ko obudi se zora dneva,
sonce ga dalje popeljà.«*

Tretji dan pride do »Cesarskega grabna«, ki je bil po stari navadi suh, kar je bila za Slinarja velika sreča, ker ni znal plavati. Ko stoji na bregu in z očmi meri globoko brezno, prestraši se nekoliko; videl je namreč, da bo treba veliko dni, predno priroma do ónkrajnega brega in da Ljubljana ni tako blizu, kakor si je revež mislil. Marsikaka neumna misel mu je prišla o tem »grabnu«, ali s tem, da je on modroval, ni se »graben« zasul, treba ga je prekoračiti. Izpusti se nizdol. Sonce popoldne strašno pripeka in kamenje je tako razbeljeno, da mu ni

mogoče iti dalje. Ustavi se v senci mlade jagnedi vsaj za toliko, da sonce izgubi nekoliko moči in da se ohladi. Dolga pot ga je utrudila in vročina ga je tako prevzela, da nehote zadremlje. Ali komaj zatisne oči, zasliši šum, in ko odpre oči, vidi pred seboj strašno podobo — ali utegnil ni, da bi jo bil ogledoval dalj časa. Velikan iztegne roko svojo in vrže Slinarja v strašno temnico. Slini se sicer, kar le more — toda vse mu nič ne pomaga. Ko ga mine prvi strah, pomoli varno rožičke iz hiše, da bi zvedel, kje je pravzaprav. Ležal je v mahu, tema je pa bila kakor v rogu. Nekaj časa tava po ječi, radi bi vedel, ali je sam ali ima kakega nesrečnega tovariša, toda ne najde žive duše; zato se potegne zopet v svojo koč in v tihi jezi cedi sline in premišljuje žalostno svojo usodo. Spomni se ose in njenih besed — prvi del prerokovanja se je izpolnil. Velikan ga je ugrabil in zdaj je v katakombah zaprt.

Ko ugleda zopet beli dan, bil je v lepi sobi; velikan, ki ga je dobil v svoje pesti, strese ga z mahom vred na mizo. Slinar plaho pregleduje krog sebe in čaka, kaj se z njim zgodi. To je videl, da zdaj ni mōči uiti rablju, in udal se je v svojo usodo. Mož ga prime v roke in ga dene v stekleno posodo, v kateri je bilo mnogo okusnih zelišč, katerih bi bil Slinarjev želodec prav vesel, ali danes mu greni misel na izgubljeno prostost sleherni grižljaj. Mož

zaveže Slinarjevo ječo na vrhu s papirjem in potem odide, nič ne mara, da gre iskat novih žrtev.

Sonce se je skrilo na gore in nebo se je žarilo od večerne zarje. Slinar je do zdaj mirno gledal na ulice, po katerih so ljudje švigali semtertja — ali nobeden se ne ozre nanj, nihče ne ve za njegovo žalost. Zdaj je jel laziti po svoji ječi; vse je ogledal, vse je otipal, ali stena se nikjer ne udà, povsod je enako gladka in trdna. Ko tako ogleduje in poskuša, pride do stropa svoje ječe; précej, ko stopi nanj, pove mu noga, da je strop od drugega blaga, kakor stene. Z veseljem je zapazil, da se na mestu, kjer se je mudil delj časa, strop mehča. Slinar napne zdaj vse svoje žile in moči, cedi sline in z vso svojo močjo se upira proti steni. O veselje, katero more čutiti le jetnik, stene se udajajo vedno bolj in bolj, upre se še enkrat — in strop je predrt. Nogo je imel kmalu zunaj, teže je bilo hišo za seboj potegniti, ali upanje na rešitev mu je dajalo moč, kot bi si je nikoli ne bil mislil.

Bil je prost! To se pravi, ušel je iz male ječe, ali vendar je bil še v rabljevih rokah. Kam se hoče revež dati v neznanem kraju? In vrhu tega je nastopila tudi noč, ki je sicer prijateljica takim početjem, toda Slinar se upa komaj ganiti. Na ulicah je stala pred oknom svetilka, ki ima dolžnost, razsvetljevati temo, ali za danes je te dolžnosti odvezana, ker pratika pravi, da bo ta posel za noč prevzela luna; vendar, kaj to pomaga Slinarju, ker

gosti oblaki ne puste njenih milih žarkov na zemljo, da bi svetili jetniku na poti rešitve. Da bi se svojemu trinogu umaknil izpred oči, spleza na predalnik, ki je stal blizu okna, tu gôri je sklenil prenočiti nocoj. Akoravno se je bil po dnevi potil in trudil, vendar ni mogel zaspati, mislil je na brezskrbno domače življenje, na osino prerokovanje, na težavno potovanje in na svojo ječo. Nevidna moč ga žene na rob predalnika, z nemirnim očesom gleda v globoko brezno, ki reži pred njim.

*»Strašne mu misli rójijo po glavi,
življenje misli vzet' si v slepi veri,
al' nekaj mu predrzno nogo vstavi«*

in to »n e k a j « je bila nekdanja prijateljica Helika, s katero je preživel mnogo veselih in žalostnih dni. Ta spomin ga prevzame tako, da stopi nekoliko od brezna, hudobno misel si zapodi iz glave in pusti vnemar vse daljno potovanje. Ako mu je dano, da ta kraj še živ zapusti, pojde zopet nazaj, odkoder je prišel. Na Golovec sklene zopet iti in tam pojde od griča do griča, od grma do grma in povpraševal bo po svoji dragi, in prej si ne bo dal pokoja, da jo bo našel, ali pa da bo vsaj zvedel, kaj se je zgodilo z njo, ker še

*»Enkràt videt' želi podobo milo,
pozdravit' prejšnjega veselja mesto:*

*al' srečno je prestala časov silo,
al' njeno mu srce še bije zvésto,
al' morebit' pod hladno spi gomilo,
al' premagalec mu je vzel nevesto,
al' živa, al' mrtva je, zvedet' more,
ločiti pred se iz sveta ne more.«*

V teh mislih ga sladki sen zaziblje nad breznom. Sladke sanje ga peljejo na Golovec v družčino svojih ljubih in užival je zlate ure; zdajci se mu zdi, kakor bi se z glasnim dleskom vrata predalnika odprla na stežaj in mračna luč je navdajala vso sobo. Potem zasliši v predalniku prijetno šumenje, napenja oči in zija po sobi, ali ničesar ne vidi — pač, tu se nekaj premika: res, ali ga le oko slepi? Groza mu strese vse ude. Iz predalnika gre prečudna procesija. Najprej koraka križasti pajek, za njim kobacata dva bramorja s širokimi lopatami. Za njima gredo štirje murni, ki škripljejo nekak žalosten napev. Za temi se giblje mogočen rogač, na vsaki strani pa ima po enega kačjega pastirja, za njimi prihaja šest parov metuljev belinov in précej za njimi osem parov navadnih rjavih kebrov. Za kebre se vrste v parih čebele, ose, čmrlji in sršeni, vsi skupaj brenčé mrtvaško pesem. Štiri zelene kobilice prinesejo zdaj na dveh slamicah polža, na strani jim pa sveti osem kresnic.

Slinar vleče sapo nase, mrzel pot mu stopa po čelu, z negibnim očesom gleda čudno procesijo, ko pa prinesejo mimo njega polža, — Slinarja po vsem životu kurja polt spreleti — ta polž je bila Helika!

»V sanjah kvišku kakor jelen plane,
hoče k svoji — roke širi — pada,
mož z lupino v dno brezdnà **renkoče**,
—————
zabrenčijo muhe iz prepada«.

Slinar je padel s predalnika na tla, njemu se ni ničesar hudega zgodilo, le hišo si je bil na enem kraju potrl. Prikazen je bila izginila, on se pa s svojo potrto hišo pomakne do zida in tu sklene do dné počakati. Slinarju še na misel ni prišlo, da bi to vse utegnile biti le žive sanje; bil je do trdnega prepričan, da je vse resnica, kar je videl. »Velikan, ki je mene ujel«, misli si sam v sebi, »zasačil je tudi Heliko, tu v tem predalniku počiva zdaj njena hiša — morebiti ne bo dolgo, ko bo tudi moja zraven njene«. V globoko žalost potopljen je čakal belega dné.

Kmalu, ko se je zdanilo, pride mož v sobo in odpre okno, toliko, da ni pohodil Slinarja. Njegova sreča je bila tudi, da se mož ni ozrl na njegovo nekdanjo ječo, sicer bi bil gotovo opazil, da je jetnik ušel.

Slinar se je stisnil v kotiček; ko je pa mož odnesel peté, spusti se urno po zidu, in kar najhitreje je mogel

plezal je proti odprtemu oknu, ki je gledalo na vrt. Srečno pride na okno in se hitro izgubi v trsno listje, ki je obraslo okno. Zdaj je bil zopet pod milim nebom, bil je prost.

Slinar je hodil zdaj po vrtilih in travnikih; mudilo se mu ni nikamor, ker misel, vrniti se na Golovec, bila ga je po tisti ponočni prikazni minila. Sam ni vedel, zakaj se je spravil na voz, ki je stal na veliki cesti pred neko krčmo. Ko čez nekaj časa pride vozu gospodar iz hiše, sede na voz in požene, odpelje tudi Slinarja po Dolenjski cesti. Na Žegnanem studencu se voz zopet ustavi in Slinar se skobaca naglo na tla; kraj se mu je zdel dosti prijeten, da se pomudi nekaj dni. Ker ni vedel ničesar boljšega opraviti, namenil se je pisariti. Posebno so ga mikali običaji in navade pri ženitvah in porokah. Ker so se v tej krčmi, pri kateri je Slinar stopil z voza, mudili navadno svatje, imel je veliko prilike, navade tega kraja opazovati. Nekoč se je pripeljala dolga vrsta svatovskih voz pred to krčmo. Slinarja je gnala njegova gorečnost skoraj do hišnega praga, da bi bolje videl svatovsko vedenje; in kar je videl, zapisoval je v majhne bukvice. Ravno je pridno pisal, kar prileti baba s počenim loncem v roki na vežni prag in ga trešči ob tla. Lonec se je razletel in pod grobljo črepinj je vzdihoval Slinar, na katerega je po nesreči baba lonec zalučila. Slinar je bil do smrti ranjen;

zadnje besede, ki jih je vzdihnil, bile so: »Osa, ti rumena osa, ti si resnico govorila«.

Po sreči sem dobil jaz Slinarjeve bukvice v roke. Veliko o narodnih običajih je v njih zaznamovanega, le škoda, da ni mogel končati, kar je s tolikim trudom začel. Prijateljem narodnih običajev podajem tukaj le nekatere črtice iz njegovih bukvic:

»Tudi na Žegnanem studencu se ljudje ženijo in može. Moža, kateri se ženi, imenujejo ženina; ženski pa, katera se moži, pravijo nevesta. Tudi tukaj si volijo starešino, druga in družico, pri vsaki priliki pijejo in jedo. Poroka je vselej v cerkvi. Nevesta se včasih joka.«

Menda bo iz tega malega vsakdo sprevidel, kolikšno vrednost imajo te črtice, le škoda, da so le črtice in da niso dodelane. Kolikšna izguba je to za nas! Če bi imel kak rodoljub veselje te črtice dovršiti, prepustim mu iz srca rad Slinarjev dnevnik.

POT IZ LJUBLJANE V ŠIŠKO

Na peščenem polju naše literature se med vsemi cveticami najbolj obnaša potopis. Naši časniki so nam prinesli že veliko potopisov iz naše lepe domovine, in menda je ni več groblje po vsem Slovenskem, da bi ne bila že našla svojega Homêrja; le poti od Ljubljane do Šiške še nihče ni popisal tako, kakor zasluži ta pot.

Ljubi bralec — zdaj bi se bil kmalu zmotil, že sem mislil pristaviti »in lju ba bralka«, in prav iz srca rad bi bil pristavil ti dve besedi, ali kaj, ker vem, da »Glasnik« ni v milosti pri Slovenkah. Naj bo! — Ko bi me bile slišale, kako globoko sem jaz vzdihnil pri zadnjih besedah, vem, da bi se ena ali druga omehčala. — Tedaj: Ljubi bralec, ki me boš spremljal po tem poti, prosim te, ne zameri, da —

*»Jaz tudi v tròp, ki se poti in trudi,
popisuje nam pota domačije,
se vriniti želim ...«*

verjemi mi, da meni le nejevolja sili pero v roke, ker vidim, da je samo pot od Ljubljane do Šiške tako zanemarjena od naših potopiscev. Ljubi bralec! Ali si bil že

kdaž pri Bitenci ali pri Žibertu v Šiški? Ako še nisi bil in te mika spremiti me, počakaj me ob pol štirih »Pred mostom«; če si pa enkrat le stopil čez prag ene teh dveh hiš, gotovo z menoj pritegneš, če pravim, da je ta pot vrednejša popisa, nego bodisi katera hoče po kamniti Čičariji. Ljubljančane vsaj, to vem, imam vse na svoji strani, in to je že nekaj, akoravno še ne vse.

Res je že marsikdo popisal pot iz Ljubljane na Gorenjsko, in ta pot gre tudi skozi Šiško. Pa le beri te popise, če jih še nisi, in videl boš, kako površni so vsi. Popotnik se komaj prestopi — pa je že v Št. Vidu in ogleduje tam lepo ubrane zvonove. In vendar je Št. Vid uro hodà od Ljubljane! Človek bi mislil, da so šiškarski fantje temu popotniku podpisali potni list, ali pa da so mu pripravili par komarjev.* Zdaj bo kmalu pol štirih, treba bo iti »Pred most«. Še nekaj ljubi bralec, moram ti prej povedati. Drugi popotniki se največ vozijo, midva pojdeva pa peš, ker ... ker ... naj bo, tebi povem, ker se je nekdaž eden mojih ujcev hudo potolkel, ko se je vozil iz Šiške, in od tistih časov imam to neumno vražo, da se rad ogibljen vóz, zlasti če grem iz Šiške.

»Vsaka cesta drži v Rim«, pravi star pregovor, in kar stari pregovor pravi, to je gotovo res, in glej, ta pregovor

* Komàr je namreč v Šiški sloveča žival; »deró« ga vsako leto »na Jernejevo nedeljo«; toda gorje tistemu, kdor bi Šišencem to omenil. *Ured.*

velja tudi za Šiško. Midva pojdeva od »Predmosta« le zato, ker sem jaz te poti najbolj navajen, in to tudi veš, da »navada je železna srajca«. Zdaj še manjka nekoliko minut do pol štirih, ozriva se ta čas malo naokrog, morebiti se nama pridruži še kdo. Glej, na južno-vzhodni strani se dviguje holmec in na holmcu čepi ljubljanski grad; kateri zidar je pri zidanju tega gradu malto napravljaj in kdo je opeko žgal, tega ti ne vem povedati. Če bi rad zvedel, kaj se je godilo v tem zidovju, in kaj je vse grad doživel, beri »Illyrisches Blatt«. Gradu nasproti stoji lepa frančiškanska cerkev, koliko je stara, tega ne vem; kdo jo je poslikal, tega ti pa ne povem. Ali če bi te ravno mikalo, zvedeti starost te cerkve, poskrbel bi ti pa že potrebne letnice in tudi genealogijo vseh mežnarjev, kolikor jih je to cerkev zapiralo in odpiralo, ker poznam moža, ki ima vse to v glavi tako nabrano, kakor ti jagode na paternoštru. — Nama pred nosom je Špitalski most; če si radoveden, kdaj je bil zidan in če se spoznaš na rimske številke, poglej na letnice, ki jih ima na čelu. Kamen je apnenec, ograje so pa od železa vlite. — Ali zdaj je pa že čez pol štirih, menda ne bo nobenega več, odriniva tedaj!

Od »P r e d m o s t« se vleče pot navkreber proti severo-zahodu. Na levo sedé po klancu zaporedoma branjevke, ki ti ponujajo vipavsko in nevipavsko sadje. Tu moraš kaj kupiti, nič ti ne pomaga, čeravno eni uideš,

prideš drugi v pest. Saj veš: »Incident in Nežam, qui vult vitare Marjanam« so rekli naš šomašter. Le stopi tja, saj se ni treba sramovati, tudi za en krajcar boš kaj dobil. Kdaj je mestna gosposka privolila branjevkam »Predmostom« prodajati, tega nisem mogel pozvedovati, celo Valvasor nič tega ne omenja in tudi v mestnem urbarju ni zapisano. Da so te pravice sila stare, to je gotovo, in bržkone so še iz tistih časov, ko ni znal pisati kateri koli si bodi, še vsak mestni gospod ne, ker sicer bi bili to gotovo zapisali na oslovsko kožo v prid mlajših svojih potomcev. Da bi takrat ne bili imeli oslovskih kož, tega ne morem verjeti, ker še dandanašnji jih imamo, hvala Bogu! za potrebo. Neki zgodovinar trdi celo, da so branjevke že v stari Emoni »Predmostom« prodajale, da se je Jazon pred mostom ustavil in da so ga tam vse te ženice »in corpore« sprejele.

Kakor vsak pošten potopisec, mogel bi tudi jaz zdaj premišljevati čudno usodo, ki je Jazona pripeljala v te kraje, ali pa bi ga moral spremiti morebiti celo do Vrhnike. Ne zameri, ljubi bralec, da zapuščam Jazona, ker meni so zdravi moji udje ljubši kot taka premišljevanja. — Zdaj sva namreč že v Slonovih ulicah. Tlak po Slonovih ulicah ni veliko slabši kot po drugih ljubljanskih ulicah. Gotovo sta v teh ulicah zato tudi dva brivca in ranocelnika, da je pomoč précej pri rokah, ali pravzaprav pri nogah, če bi si utegnil kdo nogo izpahniti ali zlomi-

ti. V teh ulicah na levo je loterija, tu moreš na Dunaj in na Trst poskusiti svojo srečo. Številke visijo zunaj v pravličnih tablicah, posebno okvira sta prav izborna delo, le škoda, da ne vemo umetnika, ki ju je izdelal, da bi razglasili slavo njegovo po širokem svetu. Od »P r e d m o s t a« do konca Slonovih ulic sva potrebovala 3 minute in 27 sekund, kdo drug bo morebiti potreboval več ali pa tudi manj; to je tako, kakov je mož in kakeršni so koraki.

Zdaj stojiva tu, kakor dva Heroslava na razpotju. Od tod držijo štiri ceste proti vsem stranem sveta. Midva imava dve na izbiro: ena drži proti zapadu, druga proti severu, po obeh prideš v Šiško. Meni sta znani obe prav dobro, jaz te peljem, po kateri je tebi ljubo. Samo to ti povem, da prva pot je bolj stranska, in že stari Komenij, ki je pisal »S v e t v o b r a z i h«, svari popotnika, naj se varuje stranskih poti in bližnjic, ker one ga pripeljejo večkrat v prepade ali pa med razbojnike. Akoravno v »P o d T u r n o m« ni prepadov in ni moških razbojnikov, vendar ga ubogajva, on že ve, zakaj je to pisal; on je jako star, torej vsaj še enkrat tako moder, kakor midva oba. Pojdiva tedaj proti severu! Ta cesta, po kateri greva zdaj, imenuje se D u n a j s k a c e s t a, to se pravi, če bi šel človek neprenehoma po tej cesti in bi ne krenil na nobeno stran, prišel bi na Dunaj; če bi šel pa potem z Dunaja po ravno tej cesti nazaj, reklo bi se ji: T r ž a š k a

ce sta, ker po njej bi prišel v Trst. Iz tega se vidi, kakšen razloček je, če gre človek naprej, ali gre nazaj. To ti le po strani povem, da boš vedel, pri čem si, kadar bo o tem govora.

V kotu, kjer se ločita zapadna in severna cesta, stoji hiša, v kateri se peče vojakom vsakdanji kruh, katerega tukaj »komis« imenujejo. Tej hiši ravno nasproti je »Mokarjeva« gostilna, kjer radi postrežejo vsakemu popotniku, kakor se bere v tem in onem potopisu. Gotovo bi tudi naju gostoljubno sprejeli, le škoda, da se ne utegneva muditi, ker bi za dné rada prišla v Šiško. Na levo in na desno Dunajskih ulic stoje hiše lepe in nelepe, pa ne vem, čigave so. Toda kmalu morava spet to cesto zapustiti in se na levo zasukati. Od Slonovih ulic do semkaj sva potrebovala 3 minute in 9 sekund. Pri nizki hišici, v kateri je tudi gostilna, stopiva na Celovško cesto; v tej mali gostilni, če se ne motim, postaja »pot« iz Železnikov. Glej, beseda »Železniki« bi mi dala zopet lepo priliko, da bi ti na dolgo razkladal, kako dolgo že stoje, kolikokrat so že pogorele in koliko cvekov v njih vsako leto ugleda beli dan, ali pravzaprav, temno noč, ker »cvekarji« delajo največ le ponoči. Pa vem, da ima vsak slovenski bralec to že zdavnaj v glavi, torej ne bom še jaz tega razkladal, posebno, ker sam dobro vem, da se pri »cvekih« malo spoznam. Jaz se s tem tolažim, da nihče vsega ne vé. Na Celovski cesti prideva do luteran-

skega templja in do kolizeja, obe hiši stojita na levo od ceste. Zdaj bi bila lepa prilika govoriti o luteranih in o drugih krivovercih, tu bi lahko popisal vse življenje Lutra Martina, tu bi lahko povedal, kako se je nova vera po Kranjskem zaplodila, kako so jo potem zatrli, i.t.d. i.t.d. Te zgodovinske zmesi bi bilo vsaj za jedno »Glasnikovo« polo; že sem mislil iti iskat potrebno gradivo, pa sem se zbal, da bi mi ti, ljubi bralec, v tem ne zadremal. Torej prepuščam to drugemu izvedenejšemu peresu. — O kolizeju je prerokoval ranjki Prešeren, da se bo v njem »um s kolesom trl,« in skoro bi dejal, da je trdil Prešeren pravo, ker če ogleduješ zdaj to obširno poslopje, ne najdeš veliko u m n e g a ne v njem, ne okoli njega. Glej, glej, tam v kotu leži tudi staro polomljeno kolo, gotovo je to tisto, s katerim so trli um, in to kolo se je zdaj od gole jeze, ker nima ničesar več tretji, samo strlo. Ti nesrečno kolo! Ko bi bil jaz pevec, zabrenkal bi o tebi tako strašno balado, da bi celo tebi samemu vstajali lasje pokonci. Hitiva naglo s tega nesrečnega mesta, če ne, oživi morebiti kolo znova in tudi nama potare to troho uma, kar ga še imava.

Veseli se! Še nekaj korakov, pa sva v »prosti prirodi«. Oh, v prosti prirodi! Kako se človeku olajšajo prsi, kako se čuti prerojenega, kako radostno plava lahka duša po čistem azuru, ko pride iz tesnega mestnega zidovja med zelene livade, bogata polja in cvetoče travnike — le ško-

da, da jih ravno zdaj pokriva debel, siv prah, katerega tudi nama sovražni veter nosi v oči. Poglej črnosive vrane, stare mamice, ki mirno hodijo po cesti, vtem, ko se lahki vrabec čivkaje dviga proti oblakom. Ozri se na desno! Tu se razprostira peščeno polje do šumeče Save in še onkraj reke do gričev in hribov, ki so bili nekdaj s temnimi gozdovi obraščeni. Zdaj pa vzdigni oči in poglej orjaške planine, ki dvigajo svoja »z večnim snegom« pokrita temena do nebes, poglej jih — čeravno ti jih zakriva gost oblak. Ne! Toliko veselja je preveč za preka-jeno srce meščanovo! Zjokal bi se res od veselja! Tudi ti si ginjen, bralec blagovoljni, toda to je znamenje dobrega nepopačenega srca. Nič se ne sramuj solz, ki bi ti kot bob debele lahko padale na brado, ko bi je kaj imel — le toliko pazi, da se mi od ginenja ne zvrneš v cestni jarek.

Konec Latermanovega drevoreda morava iti čez cesto in potem naju pelje pot naravnost v Šiško. Še do cerkve greva skupaj, potem sem izpolnil svojo dolžnost. Jaz grem zdaj še dalje pod goro do Žiberta, ti pa pojdi nazaj ali pa še z menoj naprej, kakor ti je ljubo, jaz te k ničemur ne silim. Od začetka Celovške ceste do Šišenske cerkve sva potrebovala 14 minut in 53 sekund, tedaj vsega skupaj: 21 minut in 29 sekund. Če bi šel pa rad še dalje po svetu pogledat, gotovo se dobi kakšen rodoljub, da te bo spremljal radovoljno ter nam pozneje povedal, kako sta hodila. Z Bogom! Potopis f o r e v e r !«

ENO NOČ NA KUMU

Pasji dnevi so jemali slovo. Da bi jim ostala njih stara slava in da bi jim znabiti kdo česa ne oporekal, so nam pripravili za odhod vročino, da bi bil človek lahko mislil, da je neučakani Faeton spet prijel za sončne vajeti. Posebno v mestnem ozidju je bilo podnevi zgoreti: Ljubljana se je jako skrčila, ribe so nekako omotne švigale sem ter tja in pogosto poskakovale iz vode. Pratika je tudi kazala dež in komarji so na večer pikali, da je bilo joj — ali dežja le vendar ni bilo. Bog ve, kolikokrat na dan sem pogledal na Krim, ali si je že nategnil sivo megleno kapo nad oči — pa vse zastonj, nobene meglice ni bilo videti; kot bi me hotel imeti za norca, se mi je dan za dnevom smejal v jasnem zraku. Pač prav je imel Prešeren, ko je pel:

*»Lažnivi pratikarji,
lažnivi zvezdogledi,
vremena vi preroki,
vsi pojte rakom žvižgat!«*

Okoli poldne sem sedel pod razpetim platnom Gnezdove kavarne na Velikem trgu ter prebiral našo ljubo

»Presse«, ki je v zadnjem listu posebno neusmiljeno pikala nas uboge Slovence, katerih največja pregreha na svetu je ta, da nas je Bog ustvaril za Slovence in ne ravno za Nemce. »Presse« ne pomisli, da smo mi pri tej reči ravno tako nedolžni kot ona, ko je napisala na svoje čelo grdo laž: »Gleiche Recht für Alle.«

»Ali se ti ljubi brati pri taki soparici?« me nagovori nekdo, in ko pogledam kvišku, vidim pred sabo prijatelja z gorjačo v rokah in s torbico čez rame.

»Kam si se namenil?«

»Še sam prav ne vem. Ali v mestu ne morem več strpeti. Jutri je shod na Kumu, še nikoli nisem bil na tej gori in prejkone jo popiham na dolenjsko stran. Se ve, da greš ti z menoj!«

Nisem se veliko premišljal, in ko je ob eni zažvižgal hlaпон, sva sedela s prijateljem že v vozu in hitro smo drdrali po peščenem ljubjanskem polju proti Zalogu. Kmalu za Zalogom se začne dolina stiskati, posebno ozka je od Litije do Radeč. Le na nekaterih mestih se razširi toliko, da si je človek napravil kako njivico ali si zgradil majhno senožet; na vsake pol ure, ali pa še ne, vidi nekoliko ubornih, raztresenih hiš. Na več mestih je dolina tako ozka, da so morali v živo skalo vsekati pot za živino, ki je prejšnja leta, ko še ni bilo železnice, vlačila ladje, polne žita in vina, po Savi do Zalega, kjer je bilo pristanišče za ladje in skladišče za blago. Takrat je bilo

pač v tej dolini bolj živo kot dandanes, ko se ne sliši drugega kakor drdranje železnih koles in sopihanje hlapov. Prejšnja leta si je skoraj vsak človek kaj zaslužil; posebno živo je bilo v Zalogu, v Litiji in v Radečah. Tu so skladali in nakladali, tesali ladje, predli vrvi, nabijali sode in lajte ali vezali tovore. Kadar je bila voda pripravna, so privlekli ladjo za ladjo gor v Zalog. Že od daleč si čul vpitje brodnikov in volarjev, ko ladje še videti ni bilo. Volarji in brodniki so dobro živeli, ker so bili dobro plačani, in lepe krajcarje so pustili po zaloških krčmah. Tudi Založani so imeli lepe zaslužke pri nakladanju in razkladanju in kmetje iz vse okolice so vozili blago iz Zaloga v Ljubljano. Zdaj pa je to vse minilo; Zalog je tih in zapuščen. Tako imenovani kanal je voda zablatila in povodna zelišča ga preraščajo. Vlak, ki hrope in sopiha čez most, vleče zdaj žito in vino Založanom pred nosom v Ljubljano. Od konca seveda jih je to hudo zadelo, ker so bili navajeni dobrega življenja, ali zdaj so se že vdali v usodo, ker vidijo, da ne more biti drugače. Ali ni je nesreče brez sreče. Založani so se zdaj bolj poprijeli poljedelstva; tudi se ne sliši toliko o pretepih in pobojih kot poprej. Založanom sta zdaj dosti dve krčmi, ko so jih poprej imeli morda dvanajst.

»Trbovlje!« zavpije konduktar in midva skočiva iz voza. Trbovlje so prva postaja južne železnice na štajerski zemlji, ako potuje človek iz Ljubljane proti Dunaju.

Z železnice ne vidiš vasi, ker je skrita zadaj v kotu, ravno tako kot Zagorje, od katerega je dobila ime zadnja postaja na Kranjskem. Pri Trbovljah se prepeljeva v majnem čolnu čez Savo in potem greva na desnem bregu dalje. Ko prideva do kraja, kjer Sava svoje korito, ki je tu posebno stisnjeno, malo razširi in teče mirneje, citira moj prijatelj Vodnikove besede:

*»Glej! stvarnica vse ti ponudi,
le jemat' od nje ne zamudi«,*

se začne slačiti, jaz pa ravno tako in za nekoliko trenutkov sva plavala po bistri Savi. Kopel se je sparjenemu telesu kaj dobro prilegla. Najrajši bi bila ostala ves popoldan v zelenih valovih, ko bi se nama ne bilo mudilo na goro. Torej se napraviva in greva dalje. Ko prideva vštric Hrastnika, je stal pri potu odprt vinski hram, pred hramom pa je sedelo nekoliko romarjev, ki so se krepčali za daljno pot. Tudi midva se usedeva k poličku. Kislo je bilo vino res, da je človeka bolelo za ušesi, ali za žejo je bilo vendar dobro, posebno z vodo.

Ko se malo oddahneva, vzameva spet palico v roke. Precej za hišo se začne svet vzdigovati in včasih je pot hudo napeta. Še nisva bila na pol pota, pa nama je že od vsakega lasu kapal pot. Na poti mi je pripovedoval prijatelj, v kakem čislu je Kum pri Kumljanih in sploh pri Dolenjcih. Pozneje sem se tudi sam prepričal, da je pri-

jatelj govoril resnico. Skoro nobenega Dolenjca ne boš slišal, da bi ga imenoval drugače kot sveti Kum.

Sonce je že umiralo za gorami, ko sva s prijateljem spehana prisopihala do vrha. Zvonjenje sva čula že dolgo časa, ali cerkve pa le nisva ugledala. Naenkrat se gozd razsveti in stala sva sredi romarjev. Ravno kar je minila pridiga in vse je drlo v malo cerkvico k litanijam. Tudi midva sva zavila proti cerkvici, ali bila je natlačena, da ni bilo moč predreti; torej sva se ozrla malo okrog.

Prostor na gori ni velik, ravnice ni celo nič. Na vzhodni strani se gora precej strmo spušča v dolino, na robu pa stojita dve cerkvici, dolnja sv. Neže, gornja pa sv. Miklavža, če se ne motim. Pod cerkvijo stoji cerkovnikova hiša in majhno poslopje za duhovne gospode, ki ob shodih opravljajo službo božjo. Med letom na Kumu ni nobenega duhovnega, fara je pa na Dobóvcu. Na zapadni strani je precej prostoren kotel. Tu je ne ravno prostorna hiša za romarje, potem oltar in zidana prižnica; ob shodih namreč se opravlja tu pod milim nebom služba božja.

Med cerkvama sv. Neže in sv. Miklavža so se utaborili ljudje, ki so skrbeli za telesne potrebe romarjev. Ognjišče je stalo pri ognjišču, v velikih loncih so kuhali juho in kavo. V nekem kotu je pobijal mesar mlado junico in njegov hlapec je deval ovco iz kože. Mesar je bil

tudi krčmar; na štiri kole je postavil streho in steno je napravil iz zelenih vej: to je bil veliki »hotel«. Zraven hotela si je prileten mož za silo napravil mizo, na njo postavil sodček z žganjem, drugi, menda prazni sodec, je pa opravljal začasno stolovo službo. Imel je nekoliko gostov. Vsi so stali okoli mize, on sam je sedel na sodcu. Jako je bil razgovoren, in kakor se mi je videlo, je bil on svoj najboljši gost, pa menda le zato, da bi drugim delal srce.

Po vsem taboru je bil strašen šum. Posebno babe, ki so prodajale kavo — bilo jih je najmanj kakih petnajst — so neprenehoma regljale in ponujale in hvalile svojo čorbico. Pijača res ni bila draga, za dva ali tri krajcarje je človek dobil polno skodelico. Za bolj gosposke goste so imele nekatere pripravljene tudi kupice. Človek bi moral biti res trdega srca, da bi se ne dal omečiti s takimi besedami, ki so bile gotovo slajše kot blago, katero so do nebes povzdigovali. Ker zdaj še nisva imela posebnega poželenja do te sladenice in ker so naju že bolela ušesa, sva odšla proti cerkvi nazaj.

Tu so ravno minile litanije in ljudje so se usipali iz cerkve kakor čebele, kadar rojijo. Midva začudena obstojiva, ali ne zavaljo ljudi, ampak zavaljo muzike, ki se je razlegala iz cerkve. Tako okroglo so »zaribali«, da bi človek mislil, da so svatje na podu, in nehote so se mi jele vzdigovati pete.

Pozneje mi je pravil mož, da cerkev nima orgel in da prihajajo na shod kumljanski godci, ki so neki povsod znani in zelo čislani. Mož mi je tudi pravil, da je že od nekdaj navada, da si godci godejo malo bolj na poskok in da imajo zato stare pravice; če so pisane ali ne, tega mi mož ni vedel povedati.

Medtem se je storila noč. Tema se je ulegla po dolinah in ljudje so si jeli iskati mesta za prenočišče. Tudi midva sva jela misliti, kam se bova ulegla. Da v takem kraju človek ne more imeti vsega, kar bi mu poželela razvajena duša, to sva dobro vedela, še preden sva šla na pot; ali toliko sva vendar upala, da bova vsaj pod streho, četudi na senu, in to tem več, ker so nama pravili znanci, da se celo postelja dobi pri duhovnih gospodih. Kakor sva drugi dan zvedela, sva imela med gospodi še celo prijatelje. Obrneva se do cerkovnika. Ali on ta dan menda ni bil dobre volje, ker je nekako srdito gledal in le mrmral nerazumljive besede. Iz zgolj čemernosti je pogledal menda tudi malo pregloboko v kozarec, kajti vino mu je gorelo z lica. Ker sva videla, da po tej poti ne oprava ničesar, sva hotela naravnost z gospodi govoriti; ali ta cerberus se je široko ustopil pred vrata, mahal z rokama in venomer ponavljal težko razumljive besede: »Tu not pa ne, tu je samo za gospode«. Videla sva, da z lepo ne gre, z grdo pa nisva hotela poskušati in nama pravzaprav tudi veliko ni bilo za posteljo. »Pustiva ga,«

reče prijatelj, »saj to ni prva noč, ki jo prebija pod milim nebom, in če Bog da, tudi zadnja ne.«

Zasukneva se okoli cerkve in — osupla obstaneva. V kotlu se je začelo novo življenje. Na robu kotla, kraj gozda, je gorelo najmanj petnajst ognjev in kakih ognjev! Visoko je švigal prasketajoči plamen in z rdečo lučjo je razsvetljeval ves kotel. Okoli vsakega ognja je sedelo dvajset do trideset romarjev, moških in ženskih; skoro od vsakega ognja se je razlegalo lepo ubrano petje. Kot bi trenil, nama je prešla vsa žeja po postelji. Ne maral bi zanj, da bi bila tudi najmehkejša pernica.

Pridruživa se prvemu ognju; okoli njega so bili skoro sami moški in prav radi so se razmaknili toliko, da sva dobila dovolj prostora. Star berač, ki je imel eno samo roko, je nakladal na ogenj. Le čudil sem se mu, kako je s samo desnico vlačil cela drevesa na kup; za njegov trud smo, kar nas je bilo pri ognju, zvrgli nekoliko krajcarjev, da si je z žganjem okrepčeval onemogle moči. Možje v naši družini — bili so sami Dolenjci — so ga poznali in nagovarjali, da bi povedal, kje in kako je ob roko prišel. Ali vse prigovarjanje je bilo zastonj. Molče je režal v švigajoči plamen in z dolgo gorjačo je porival ogorke v ogenj. Govorica, ki se je poprej pletla okoli slabih pridelkov in velikih davkov, je zdaj zaostala; vsi smo molče strmeli v žareči ogenj, meni so pa prišle na misel vrstice iz prelepe narodne pesmi:

*»U toj crnoj gori
žarki ogenj gori.
Okol njega jaše
trideset junakov,
zdravih i veselih;
samo jedan ranjen.«*

Nebo je bil jasno, zrak miren in topel, le v košatih, visokih bukvah je včasih zašumelo listje. Pesmi, ki so se razlegale od sosednjih ognjev, so bile večidel pobožne; romarji, moški in ženske, vsi v praznični obleki, so stali ali sedeli okoli ognja, vse je pa rdečil nemirni plamen. Zakaj ne znam slikati, sem mislil sam pri sebi! Predmet je gotovo vreden mojstrske roke.

Prijatelj je ostal pri ognju, jaz sem se pa sprehajal po kotlu od ognja do ognja. Na tem potu pridem spet v kuhinjski tabor; vse »kavarne« — sic venat verba — so bile napolnjene in mnogo gostov je čakalo in prežalo na vsako izpraznjeno mestece. Okoli žganjarja se je pa zbral kolobar bolj postarnih mož, vsi so ga pokali iz kratkih pipic in se razgovarjali o nekdanjih dobrih časih, ko je bil funt mesa po grošu, vino pa toliko da ne zastonj.

»Ko bi žganjca ne bilo, ne vem, kako bi prebil,« povzame star mož, ki se je držal v dve gubi. »To vem, da bi že zdavnaj rasla trava po meni. Ta kapljica še nekako

veže dušo in telo, saj drugo je vse vkup, da se bogu mili.«

»Ali to je pa tudi roba, da ji ni kmalu para. **Not** iz Gorice sem ga sam prinesel. Ves kumski svet ga ne premore takega. Jurček iz Radeč naj se le skrije s svojim smrdljivcem.«

Natoči si ga malo kupico in ga srkne.

»No, kaj pa ti praviš, Tine?«

»Jaz pa pravim, vino je le vino. Včasih ne rečem, da bi ga na tešče ne izpil en požirek, ali več pa tudi ne. Ljudje, ki tudi niso na glavo padli, pa pravijo, da je strup, ki poprej ali pozneje konča človeka.«

»To je gola resnica, da ga nihče od nas ne bo pil do sodnega dneva. Če bi bil to strup, kdaj bi me bili že črvi snedli! To si gotovo slišal od gospoda kaplana. Kaj misliš, saj mi tudi nismo, kar si bodi! Mešiček, kaj pa ti praviš na to?«

»Kaj bom rekel? Petdeset let ga že srkam od svojega dvajsetega leta, pa sem prišel danes na sveti Kum, in če je božja volja, nisem zadnjikrat. Le ne vem, kaj imajo gospodje toliko proti žganju. Rajnki svibenški gospod, Bog jim daj dobro, so pa govorili vse drugače. Šli smo na zajce. Tri ure sva stala na preži, ali hlapca s torbo ni bilo od nobene strani. Gospod so jeli že pešati. Ponudim jim svojo čutarico, od konca so se branili, ali ko sva prišla okoli poldne k družini, je bila čutarica prazna, in ne

bom lagal, ako rečem, da sem je sam izpil komaj polovico. Od tistega dne gospod niso mogli prehvaliti žgane kapljice, posebno za v gore. Seveda preveč ni nobene reči dobro.«

Žganjar natoči Mešičku in mu namigne, češ le pij! Ta je zastonj, ker si me tako lepo zagovarjal. Tudi drugi možje so potrdili Mešičkove besede in večina parlamenta je bila na žganjarjevi strani.

Kavarne so se bile nekoliko izpraznile. Pri eni mizi dobim dva znanca, ki sta čakala na kavo. Žena je bila kaj postrežljiva; tudi mene je vabila toliko časa, da sem se vdal, posebno ker je obljubila, da jo skuha posebej in da bo kupico poprej oprala. Iz tega bi človek lahko sodil, da so ljudje nesnažni, ali to ni tako. Treba je vedeti, da ni vode na Kumu, in uro daleč, kakor so mi pripovedovali, jo morajo nositi vkreber. Ko izpijem, plačam ter se vrnem k prijatelju. Ko grem mimo sosednjega ognja, pride od druge strani majhen, lepo rejen mož srednje starosti, za njim hiti drug z obvezano glavo.

»Dober večer, ali bolje, dobro jutro,« nagovori prvi mož družčino.

»Bog ga daj!« mu odgovore.

»Hudo je, če nima človek kaj jesti, še huje je pa, če ima, pa ne more; to ve vsak in vsaka, ki so ga ali so jo kdaj boleli zobje. Torej iz čeljusti vse škrbine in votline, zdajle imate zlato priliko, da znabiti ne bo kmalu take!

Kot bi mignil, ga vržem iz čeljusti, in prav nič ne bo bolelo. Petindvajset sem jih že pometal nocoj, pa ne eden še ni skremžil lica, ali res, da ne bom lagal, neko dekelce je malo zacvililo, pa je bilo koj dobro. Če meni ne verjamete, pa vprašajte tegale; ravnokar sem mu potrebil tri zastarane kočnike.«

Mož z obvezano glavo vse potrdi in vedno prikimuje z glavo.

»Še povedati mi ni treba, kateri da je, jaz ga bom sam našel. To rečem, vsak se bo kesal, kdor bo šel jutri z bolnim zobom domov, da mu bo znabiti nagajal vse leto. Zdaj je pa taka priložnost, da nikoli take, in samo en groš velja.«

Od konca ni nihče imel bolnega zoba, ali ker je znal tako sladko govoriti, so jele babe stikati glave med seboj in šepetati.

Zdaj si vzame neka ženska korajžo in reče: »Jaz imam enega gnilega, pa zdaj me že dolgo ne boli.«

Ženska to komaj izgovori, že je on s kleščami pri rokah, in res, kot bi trenil, ga potegne iz čeljusti. Žena se je malo nakremžila, pa se je kmalu spet nasmejala.

»Šmentaj, ta je bil pa hud!« reče kleščman in ogleduje zob pri ognju. »Tri korenine ima in kako so zakrivljene!«

Vsi so ogledovali in občudovali zob, in ker so videli, da je mož res pripraven, so dobili korajžo. Drug za drugim so mu molili čeljusti, in kakor bi hrustal orehe, so

leteli zobje iz ust. Nekemu možu je izruval dva, neki ženski celo tri. Ko je vse opravil, je spravil zaslužene groše in se poslovil, rekoč: »Srečno! Če bomo živi in zdravi, se ob letu spet vidimo.«

Tako je šel od ognja do ognja. Mož si je zaslužil lepe krajcarje.

Ko pridemo k našemu ognju nazaj, so se možje živo razgovarjali o novem vinskem davku, ki je bil ravno pred nekoliko tedni oglašen. Nisem sicer razumel vsega, kar so možje govorili o vinstvu, ali to vem, da je marsikatera ostra beseda letela na gospode, ki so si izmislili ta davek. Ko bi se bili gospodje poprej posvetovali z izvedenimi možmi, bi znabiti ne bili brali po časopisih, kako so se ljudje, posebno na Štajerskem, ustavljali temu davku, da so morali vojaki krotiti razdražene gornike. Pri nas bi bila menda ravno taka, ko bi vlada sama ne bila po nekaterih krajih odložila tega davka.

Možje so bili ravno v najboljšem pogovoru, kar stojita dva žandarja in en birič, ki je imel pa gosposko suknjo, med nami.

»Kdo vam je dal pravico tu kuriti?« zareži prvi žandar v spačeni slovenščini na mladega kmeta, ki je ravno svojo pipico pri ognju prižigal. Mladi mož se je tako prestrašil, da mu je padla pipica iz rok v ogenj in ni vedel ne besede odgovoriti. Cela družčina je umolknila in nihče si ni upal črhniti. Žandar še enkrat zagrmi na prestraše-

nega kmeta in **bti** s puško ob bukovo korenino, da je po celi bukvi votlo zadonelo. Zdaj se vendar predrzne spregovoriti star mož: »Ne zamerite, gospodje! Dovoljenja za ogenj res nimamo, ali odkar je božja pot na sveti Kum, je tudi navada, da se romarji, ki nimajo kam pod streho, grejejo ponoči pri ognjih. Škoda se tudi ne zgodi. Starega lesa, ki bi sicer segnil, leži povsod dosti in ognji so vsi na kraju gozda, tako da za les ni nobene nevarnosti. Jaz sicer nisem zakuril, ali če je prepovedano, naj bi gospodje na prižnici znanili in ljudje bi se vedeli ravnati.«

»Kako se pišeš?« se zadere žandar nad našim zagovornikom, »in odkod si?« Mož se malo obotavlja, ali žandar še ostreje zarohni; mož mu pove in žandar vse zapiše v svojo listnico. »Ti si mi porok, da bo ogenj zjutraj pogašen in da ne bo več žive iskre v pepelu.«

Moj prijatelj se je hotel nekaj zagovarjati, a žandar ga povpraša za legitimacijo; k sreči jo je imel pri sebi in je molčal. — Ko so žandarji odšli, je vstalo mnogo kmetov in šlo od ognja; kar jih je ostalo, so bili tihi.

Medtem se je približevalo jutro, v zvoniku so neprenehoma zvonili, skoro vsakih pet minut je udaril zvon desetkrat in prav neredno; ne vem, kaj je pomenilo to bingljanje. Zdaj sva se tudi midva poslovila od male družine, ki je še ostala pri ognju, in sva šla na vrh k cerkvi, da bi videla sončni vzhod. Dolgo sva čakala, da se je

jelo obzorje rumeniti in rdečiti, in nazadnje je izplavallo sonce za polovico večje, kakor se nam vidi podnevi. Nizko po dolinah je ležala gosta siva megla, da bi človek lahko mislil, da je jezero. Skoro dve uri sva sedela na ploščati skali in gledala po dolenjskih in po štajerskih gorah in po savski dolini. Čedalje živeje je postajalo v kotlu, kavarne so bile spet prenapolnjene, vse je mrgolelo kakor v mravljišču in po stezah so od vseh strani še prihajali novi romarji k prvi službi božji.

Tudi naju so gnale želodčeve sile v kuhinjski tabor in to naravnost v veliki »hotel«. Ali tu sva morala dolgo čakati, da je prišla vrsta na naju. »Hotel« je bil v sredi po dolgem pregrajen. Onkraj pregraje je bilo ognjišče in vinski sod, tokraj je bila pa dolga, ozka klop, na kateri so morali čakati gostje. Na gornji strani se je rezalo in delilo kuhano meso, in ko so najbližnji dobili, kar so plačali, morali so se prec umakniti onim, ki so sedeli za njimi. Tudi midva se vsedeva na to dolgo klop nasproti egiptovskim loncem. Kakor so sprednji gostje odhajali s kosom mesa v roki, sva se midva pomikovala naprej, in drugi so spet zasedli najini mesti. Tako je šlo vse v najlepšem redu.

Meso, ki sva ga midva dobila, je bilo trdo in žilavo, da ga skoro ni bilo moči jesti, ali kaj češ, pomagaj si, če si moreš! Midva sva se tolažila z narodno pesmico:

*»Lisica, lisjak
sta pila tobak;
tobaka ni b'lo,
sta pila vodó.«*

Ali še bolj kakor ta pesmica naju je tolažila misel, da naju opoldne v šentjurškem župnišču čaka dobro kosilo.

Medtem je prišel čas službe božje, ki se, kakor sem povedal kmalu od konca, opravljajo pod milim nebom. Po prvem delu maše je bila prav lepa pridiga o svetih gorah.

Kumska vila! daj mojemu slabemu peresu moč, da spodobno predstavim bralcem svojim dva junaka, ki vem, da sta se oba rodila na podnožju tvojih gorà!

Komaj je gospod pridigar stopil s prižnice, spravi se nanjo šest oseb — lahko si misliš, da ni majhna — ena ženska in pet moških. Štirje so imeli muzikalno orodje, na tem sem spoznal, da so godci; peti brez orodja je bil velikan in še zelo debel. On se je postavil spredaj, kakor bi hotel pridigovati, toda je molčal, da je prišla njegova ura. Zdaj mašnik spet pristopi in godci eno urežejo. Ko so prenehali, se potrese ves kotel, velikan je začel peti in prav sam o sveti Neži. Midva sva stala vsaj dvesto korakov od prižnice, pa sva vsako besedo razumela, glas je

bil pa tak, da se je zemlja tresla, seveda je možu pot curkoma s čela tekel.

Ko je en stavek izpel, si je obrisal potno lice in godci so jeli gosti. Zdaj sem imel priliko spoznati drugega junaka. Kapelmajster so bili oče z basom, ali bas jim ni dal toliko truda kakor godec s frulo. Frular ni bil več mlad, ali imel je veliko preveč umetniškega ognja in fantazije, torej ga je moral oče bas vedno z očmi krotiti. Ko so oni trije že odrezali akord, je imel on še polno frulo in polna usta najlepših figur, in ko bi ne bilo očeta basa, igral bi bil sam znabiti pozno do večera. Ko pa ugleda očeta, ki mu z obrvmi miga in žuga, se preplaši in spusti vse glasove v tako čudnih kadencah, da človek ne ve, ali je to vrisk navdušene in prevzetne umetniške duše ali je vzdihljaj zamorjenega genija. Včasih se sredi igre spozabi, pa zarezgeta in poskoči kot mlad konj, ki še ne pozna ojnic. »**Extremm auftollen und jucheen**«, te besede nekega pesnika, se našemu frularju podajajo, kot bi bile njemu pomerjene.

Kumski pevec, posebno pa ti, frular! vaju ne pozabim, dokler mi bo živ spomin!

Po končani službi božji se spustiva v dol. Romarji, ki grejo s sv. Kuma, imajo navado, petdeset korakov ali koj pod cerkvijo poklekniti, se obrniti proti cerkvi in moliti. Novinci, ki gredo prvičrat na Kum, pa zasajajo blizu vrha mala drevesa ali veje, katere so si odrezali v dolini.

Daravno smo šli vedno z brega navzdol, nam je bilo vendar strašno vroče, ker je bila velika soparica. Kmalu so se jeli tudi zbirati sivi oblaki in ravno so jele padati prve debele kaplje, ko sva stopila opoldne pod streho gostoljubnega šentjurškega župnika.

NA KRAŠKI ZEMLJI

I.

Nobene stvari človek ne primérja tako rad drugim rečem, nego samega sebe. Narodnemu pregovoru je človek: kakor kaplja na veji, kakor dim nad streho. Ta ga stavi vzpored z neumno živino, oni ga prispodablja vinski trti, tretji nam zagotavlja, da je podoben vodi, ki se ubija od brega do brega, a drugi zopet zdi se sam sebi zapuščen, kakor kamen na cesti. Jaz pa bi o sebi rekel, da sem podoben onim tičem, katere ob svojem času neka neizprosna sila žene iz priljubljene domačije v daljnje kraje onstran morja. Kakor teh tičev, polasti se zdaj in zdaj tudi mene čuden nemir, neko hrepenenje v daljavo, živa želja za čas ubežati moreči vsakdanjosti. Takrat mi ni pomagati, ne odleže mi, predno nimam v roki »popotnega lesu«, za seboj mestnega ozidja. Na takih potih ne vozim se rad na kolih, še manj po železnici, ogibljen se celo velikih cest. Rajši hodim po slabih kolo-
lozih, držečih od vasi do vasi, po mehkih stezah ob šumečem, z grmovjem obrastenem potoku, ali skozi hosto od hribovskega selišča do samotnega lazarja. Takó hodečemu ne mudi se mi nikoli nikamor. Dokler pridem

in kamor pridem, prav pridem. Tudi ne poznam tiste more, »dolg čas« imenovane, ki neki mnogim dela silno preglavico. V hosti penica poje, na senožeti muren cvrči, v jarku potoček vrvra, iz grmovja taščica zvedavo za menoj pogleduje, polž preko steze na **opertav** nese hišo svojo in v meji cvetica za cvetico glavo vzdiguje. In človeku bi bilo dolg čas?

Na potu se rad ustavim pri razcapanem pastirju, v gozdu posedim pri umazanem oglarju, na polju ogovarjam sključene plevice in če me na potu doide kmečki očanec, ne greva narazen, predno se nisva do dobrega zmenila o sedanjih malopridnih časih.

Tako se pomikam dalje po svetu. Časih se pa tudi zlekнем po mehki travi in vznak ležé zrem v oblake in gledam, kakó se zdaj trgajo, zdaj zopet gromadé v čudovite podobe. Na takem potu mi ni mnogo niti za vreme, niti za kraje, po katerih hodim. Gorenjski snežniki so mi takisto ljubi, kakor dolenjski holmci, puste pleše po Krasu nič manj, nego prijazne štajerske gorice.

Tudi letošnje pomladi polastila se me je želja za potovanje. Mlado leto se je res še borilo z zimo, ali to me ni moglo zadrževati. Šel sem, kakor se poje v narodni pesmi, šel sem

*čez tri gore zelene,
čez tri vode studene,*

ter sem prišel na trda kraška tla. Nekega dne sem že več ur v težkih škornjih tolkel po skalnatih tleh. Kraj je bil nekam pust, rekel bi prazen, dan čemereren in dremoten. Megla je bila pala na morje, nebo je bilo pa prek in prek zastrto liki s sivo plahto, in jelo se je mračiti, dasi je ura kazala šele štiri čez poldne. Nehoté sem jel hitreje stopati med neskončnimi, iz sivega apnenca zloženimi ogradami. Pred menoj se je vzdigoval širok vrh golih reber, pod njim je po pohojenem kamenju bilo poznati slabo stezo, ko pa se po njej popnem na razbreg, ugleдам pod seboj prijetno dolino, premreženo z vinskimi trtami, a **oka** v tej mreži so bila zadelana z brstno, kakor smaragd zeleno ozimino, konec polja pa je stala velika, skoro trgu podobna vas. Radostno je plavalo oko po krasnem zelenilu, ki je ugajalo tem več, ker je bilo oko utrujeno sive enoličnosti.

Mrak se je že lovil okoli ostrešij, ko sem došel v vas. Lovorov venec, viseč ob zidu najlepše hiše mi je bil kažipot, kajti medli želodec je prihajal čemereren kakor vreme in treba ga je bilo zopet nekoliko udobrovoljiti. Kmalu sem sedel na klopici pri dobrodejnem ognju. Možje, ki so imeli najlepše prostore zasedene, zmaknili so se radovoljno in gospodinja je hotela ugajati mojim potrebam. Primorci stavijo svoja prebivališča drugače, nego mi, dalje za njimi v deželi stanujoči. Kar je pri nas »izba« s častitljivo velikansko pečjo, to je njim »hiša« z

velikim, kake tri pedi od tal vzdignjenim ognjiščem, na katerem gori ogenj skoro ven in ven. Na samem ognjišču stoje nizke klopi ob treh obzidanih straneh, samo prednja stran je prosta, ondi se suče gospodinja, in da more lože do kozic in loncev in do kotla nad ognjem, izrezano je ognjišče spredaj v pol kolobarja, kar posebno ustreza trebušnim gospodinjam. Na ognjišču stoji še železno zglavje, kamor se polena naslanjajo, da lepše goré, in velikanske ročice na zglavju so zgoraj takó izdelane, da vanje lahko postaviš bučo vina. To ognjišče je središče, okoli katerega se vse zbira, okoli njega se vrti Primorcu velik kos življenja. Tu se najrajše gnete mladina, pa tudi živali, psi in mačke, zlasti pozimi, ko nikoder drugod ni blagodejne topline. Zato bode tudi vsakemu doumno, zakaj po teh krajih toliko otrok po ognju pride v nesrečo. Tu si gospodar počije po trudapolnem delu, tu nekoliko popestuje najmlajšega, tu si pripoveduje novice in pravljice v dolgih zimskih večerih, skratka: Primorcu je domače ognjišče v resnici to, kar je nam drugim samo v prenesenem zmislu, v podobi. V »hiši« ni druge oprave, nego mize, stoli in kaka omara, po stenah pa je razobešeno vse polno médenega in kositrnega posodovja, ki se mora vedno svetiti kakor sonce. S to posodo ponaša se pridna gospodinja. Po drugi strani so pa dolge police, po njih je razstavljena vsakovstna porcelanasta posoda, sklede in skledice, pladnji in še dru-

go, kateremu še imena ne vem, vse lepo po velikosti in obliki razvrščeno. Vse skupaj pa stori, da se ta primorska »hiša« človeku hitro priljubi in čuti se v njej domačega.

Tudi jaz sem se hitro sprijaznil z njo. K temu je gotovo tudi mnogo pripomoglo čuda dobro kraško vino, črno, mastno vino, ljubko v ustih, zdravo v želodcu. Pravi teran! Prav čutil sem, kako mi gre v žile in kako ugodno se razlezava po životu. Možem, sedečim kraj mene, se je kaj dobro zdelo, ko sem po pravici pohvalil to njih božjo kapljo. »Vince, kakor mleko«, oglasi se eden, »Bog mi tega ne šteje v greh, ali še na smrtni postelji bi ga pil«. Može so bili zadovoljni, da sem se podal v govor, kajti hudo jih je že imelo zvedeti, kdo se, kaj sem in odkod. Niso mogli umeti, čemu hodim po teh krajih, ako ničesa ne skuplujem, niti zemlje ne merim, niti orgelj ne popravljam, ker sem rekel, da jih ne.

Že sprva, ko sem vstopil, opazil sem po hiši neko ne navadno živahnost, ki je z nočjo prihajala tem večja. Tudi priprave na ognjišču in okoli ognjišča zdele so se mi za navaden večer prevelike. Ravno sem hotel povprašati, čemu vse to, kar se začuje od nekod lepo ubrano petje. Na moje vprašanje, kaj je s tem petjem, doznam, da imajo domači pevci poskušnjo za nocojšnjo »besedo«. Ne vem, s kako novico bi me bil mogel tisti večer kdo bolj razveseliti, kakor me je oveselila vest o »bese-

di« na kraških tleh. Že zdavno sem si bil želel prisostvovati besedi, ki ni osnovana po splošnem kopitu takih veselic v naših mestih in trgih, ki so si vse podobne, kakor jajce jajcu.

Vretje v hiši bilo je vse večje in večje. Prišel je tudi gospod župnik, sivolas, suhoten mož, črnkastega obraza, živih oči in šegave govorice, ki je za vsakega imel prijazno ali šaljivo besedo. Na moj poziv posede se k meni in začne se pogovor, kakor je navaden pri neznanih ljudeh, ki se prvikrat vidijo. Govorica pa kmalu oživi, ko zasukneva na narodno polje, na njihovo čitalnico in nočejšjo besedo. Iz njegovih besed sem povzel, da je to čitalnici dušni oče in umni voditelj. Zvedel sem tudi, da je današnje besede dohodek namenjen v korist dvema sirotama, katerima je očeta v »velikem lomu« pri morju kamenje posulo. Omne tulit punctum ... bil mi je prav na jeziku, ko pride mlad mož — bil je učitelj, kakor sem pozneje videl — in naznani župniku, da je vse v redu. Na to vstane župnik in na njegov poziv vsi drugi — samo gospodinja z deklo je ostala pri ognjišču.

II.

Po nekih vegastih stopnicah pridemo do vrat, pred katerimi je pri majhni mizici sedel star častitljiv mož. Položivši predenj svoj óbol vstopimo v velik, za silo raz-

svetljen prostor, katerega je bilo pa občinstvo do malega že napolnilo, stari in mladi, moški in ženske vse vprek. »Dvorani« se je pač videlo, da je stavbenik ni namenil za hram modricam, toda vse, kar bi bilo moglo koga motiti, bilo je umetno prikrito z raznimi preprogami in grbi, zastavami in napisi: a vse to, kakor tudi pročelje gledališnega odra je bleščalo — da ne rečem kričalo — v belo-modro-rdečih barvah. Vse narodno! Po sredi so bile postavljene dolge klopi, spredaj pa tudi stoli raznih barv in raznega dela. Klopi so bile vse zasedene, nekaj stolov spredaj pa je bilo prihranjenih za župnika in za nas, ki smo prišli v njegovi družbi. Jaz sem se usedel nekoliko vstran, tako da sem lahko videl na oder, obenem pa tudi imel prost pogled po občinstvu. Kmalu potem ko posedemo, začne se zagrinjalo na odru, sicer malo nerodno in počasno, motati navzgor. Pred nami stoji kakih dvanajst pevcev, večinoma kmečki mladeniči in mladi možje, pa tudi gospod kaplan je bil med njimi in še dva ali trije drugi v gosposkih suknjah. V občinstvu, ki pa tudi že prej ni bilo preglasno, nastala je zdaj tišina, kakor v cerkvi pred pridigo. Izmed pevcev stopi eden — bil je učitelj — za korak naprej, pogleda po pevcih, zamahne z roko in iz krepkih grl zagrmí naš »Naprej«, katerega, dasi ni več nov, človek še zmerom rad sliši, ako se poje tako čuteno in navdušeno, kakor so ga ta večer peli Kraševci. Pevci izpojó. Ploskanja in klicanja

ni konca ne kraja. Morali so ga ponoviti, a zdaj niso peli sami pevci, pelo je tudi občinstvo po dvorani. V tem pa ni bilo nič narejenega, prišlo je kar samo po sebi. Nekdo izmed poslušalcev je začel bolj potihoma, drugi za njim in tako naprej, kmalu je vršelo in donelo po vsej dvorani.

Meni je to bilo kaj novega, a ne mogel bi reči, da mi to na tem mestu in od teh ljudi ni bilo po volji.

Ko se je občinstvo, ki je iz poslušalcev tako nenadno hitro prestopilo med izvrševalce, nekoliko pomirilo, začne se zastor zopet hrupno vzdigati. Na odru je stal učitelj z goslimi v roki in trije pevci. Peli so narodno pesem, ki je znana pod imenom »Zagorska«, a učitelj jih je spremljal na gosli. Moški glasovi in gosli so se čudno lepo ujemali. Pevci sicer niso bili Bog ve kakó izšolani, ali peli so dobro in — kar je bilo največ vredno — s praviim notranjim čutom; videti je bilo, da so dobro umeli, kaj je hotel neznani pesnik in skladatelj v besede in naprev vložiti, ter so to znali tudi primerno izraziti. Ljudstvo je poslušalo v vidnem enotju, tako da je na koncu celó pozabilo pohvaliti pevce. Šele ko so ti odstopili in je zagrinjalo zaropotalo v svoj navadni položaj, zdramilo se je, rekel bi, ter prejšnjo zamudo obilno popravilo.

Nastal je daljši presledek, kajti sedaj je bila na vrsti igra, za katero je bilo na odru treba večjih priprav. Igrali so burko »Dva prijatelja«, katero je gospod kaplan prav

srečno iz nemščine na domača tla presadil. Igralke in igralci so storili pošteno svojo dolžnost, nekateri celo nepričakovano dobro. Toda bolj nego igra in predstavljalci zanimalo me je občinstvo. Tako hvaležnih poslušalcev bi želel vsem glumcem. Ne samo vsak dovtip, vsak smešen položaj, temveč vsaka beseda, ki je le količkanj na šaljivo cikala, sprejeta je bila s trzajočim veseljem. Nedaleč od mene je sedel majhen, dobro rejen mož drobnih oči in na kratko ostriženih las. Ta mož se je neprenehoma takó glasno in od srca smejal, da sem mu v resnici zavidal. V roki je držal velik rdeč robec, ki je bil nazadnje že ves premočen, ker z njim si je brisal skrite oči, ki so bile ven in ven s solzami zalite.

Po igri smo čuli zopet nekaj petja, namreč Ipavčevo »Domovino«, ki je posebno dopadala in potem še po vrhu Medvedov »Mili kraj«. Ena in druga teh pesmi je polna melodij; vsak slovenski poslušalec, če tudi ni strokovnjak v glasbi, jo lahko razume, vsak hitro čuti, da je to cvet iz domačega vrta, da je nekaj njegovega: to mu govori k srcu, to ga boža in ob enem povzdiguje. In ravno s tem se mi je »beseda« na Krasu prikupila, ker je vse, kar se je predstavljalo, govorilo in pelo, bilo primerno poslušajočemu občinstvu. Naši pevovodje — po deželi še bolj kakor po mestih — zagrizajo se najrajši v težke, malo ali nič melodiozne skladbe, ki imajo svojo moč in vrednost v ,akordih'. Kaj takega zanima samo poslu-

šalca, izobraženega v glasbi, mi drugi neveščaki ostajemo popolnoma hladni; pogostoma sem celo opazil, da samih pevcev taka pesem ni ogrela. Dostikrat bi človek sodil, da oni sami niso razumeli ne pesnika, ne skladatelja. Kaj pa šele kmečko občinstvo? Tak človek posluša in posluša, zmerom se nadeja, da pride kaj zanj umljivega, časih se napev tudi zaleti na kako melodijo, človek pazno vleče na uho, toda v tem hipu se zopet vse razleti in razbije. In ravno pri veselicah, namenjenih preprostemu ljudstvu, moral bi se bolj ozirati na melodiozne skladbe, nego doslej. Naše občinstvo po kmečkih čitalnicah, ko bi imelo za to kaj sprejemnosti, moralo bi že skoro bolje poznati Jelena in Vašaka, Križovskega in Tovačovskega, nego svoje lastne skladatelje: Ipavca, Vilharja, Maška in druge. Daleč doli na Hrvaškem sem čul prepevati Vilharjeve skladbe, katerih nikdar nisem čul v Ljubljani, ne nikjer drugod doma.

Pa vrnimo se zopet k besedi.

Zadnji glasovi poslednje pesmi so nam še zveneli po duši, ko stopi pred nas ljubezniva prikazen, ki si je prvi mah, še predno je odprla usta, osvojila vsa srca. Bila je vitka deklica cvetočega obraza, z globelicima na licih. Dve težki kiti kostanjevih las je imela liki krono oviti okrog glave, a iz lepih, mirno gledajočih oči ji je sijala nedolžnost. Deklamovala je času primerno Boris Miranovo »Turki na Sevnici«. Sprva se ji je glas malo tresel,

stavke je izgovarjala nekoliko preveč presekano, ali že pri drugi kitici se je ojunačila, jasno in čisto so ji vrele dobro naglašene vrstice iz zgovornih ust, in besede pesnikove prihajajoče iz občutnega srca zadele so tudi prave strune v srcih poslušalcev. Od kitice do kitice je raslo zanimanje v občinstvu, in ko je deklamovalka končala, strmelo je še nekaj časa in čakalo, kaj takega bi bilo menda poslušalo ves večer. Ko pa deklica, lahko priklo-nivši se, odstopi, zagrmi dvorana od glušече-ga ploskanja, ki ni hotelo prenehati, predno se ni deklica zopet pokazala. »Še enkrat, še enkrat«, klicalo se je od vseh strani in res ni bilo poprej mirú, predno ni ponovila deklamacije. Marsikdo se bode morda izpotikal na tem, rekši: deklamacija se ne ponavlja. Res je, jaz tudi nisem še kaj takega videl, ali tukaj je to bilo drugače. Pesem je vsem dopadla, vse jo je želelo čuti v drugo in deklamovalka je bila tudi pripravljena ustreči obči želji. Bili smo že tako skupaj, in kdo nam more kaj?

Kar sem prej omenil, gledé na izbor pesem, velja večidel tudi za deklamacije. Bil sem navzočen, ko se je po čitalnicah pred zgolj kmečkim občinstvom deklamoval Orest, Medea, Pevčeva kletev, prizori iz Marije Stuart, iz Viljema Tella i.t.d., deklamovalo se je pravim — ali ne vprašajte me kakó. Ne samo da deklamovalec sam dostikrat ni razumel pesnika, kar mu človek naposled tudi ne more vselej zameriti, pa denimo, da bi ga tudi bil ra-

zumel, in ko bi bil deklamovalec prvi umetnik iz dvornega gledališča — ne more ga umeti to občinstvo. Ni vse za vse!

Končno še enkrat nastopijo pevci in zapojó »venec narodnih pesmi«, ubran in povit po gospodu Kocijančiču, če se ne motim. Tudi to tičko so izvršili na splošno zadovoljnost. Beseda je bila končana.

III.

V dvorani je zdajci nastalo vretje, kakor v panju, ki se pripravlja na roj. Občinstvo namreč se po končani predstavi ni razhajalo, temveč ostalo je pri skupni večerji. Nekateri so razmikali klopi, drugi so iz nekega stranskega hrama prinašali velikanske mize in še predno si se prav zavedel, kaj se tu pripravlja, spremenila se je gledališčna dvorana v gostilno. Razvrščeni ob dolgih mizah smo zdaj sedeli in na opomin gospoda župnika, da nismo tiči, ki živé od petja, segali smo po pečeni telečini in telečjih stegnih, po prašičjih kračah in plečih, in po drugih dobrotah, ki nam jih je pošiljala gospodinja, mati županja. In zopet se oglasi gospod župnik, meneč, da na Krasu je vse dobro, razen — vode, da torej moramo zalivati s črno božjo kapljo, kar smo tudi vestno izvrševali.

Ko smo tako popolnoma zadovoljili slabši, pa ravno zato mendà sitnejši in brezobzirnejši polovici svojega

bitja, nadaljevala se je zabava, ki je, ako mogoče, bila še živahnejša in zanimivejša, nego ona pred večerjo. Pesem se je vrstila za pesmijo: »Po jezeru«, »Luna sije«, »Pridi Goren'c«, »Otok bleški« in tako dalje brez konca in kraja. Zdaj je pelo vse, moški in ženske, kar je le znalo usta odpirati. Petje — nekaj pa tudi vino — nas je vse čudno ogrelo, zdelo se mi je, da se je vsaka pesem pela bolje od prejšnje. Vse je bilo zadovoljno, vse veselo.

Variatio delectat. Na občo prošnjo je deklamovalka zopet stopila na oder. Deklamovala je Jenkov »Zadnji večer«. Malo čudno! Kaj ne? To bi bila pesem za petje, pa ne za deklamacijo: kratka je in tako preprosta, bode morebiti rekel ta ali oni. Tudi jaz sem tako nekako mislil, ali morem vam zagotoviti, da je ta preprosta pesem na to občinstvo naredila globok vtis. Uspeh je bil popoln. Pri isti mizi, skoro nasproti meni, sedela je deklica čudnega obličja. Njo je morala deklamacija posebno zanimati. Vsa v čudu strmela je nepomično v deklamovalko.

*Ta listek takó prav',
Da cesar ga bo vzел.*

Zdajci ji čelo potemni, glavo pobesi, težek vzdih se ji ukrade iz prsi, okolo ust ji nekaj zaigrà in roka kradoma otre težko solzo.

*Sam Bog nebeški vé,
Kdaj osem let bo preč.*

Kaj jo je moglo tako užalostiti? Morebiti je vse to, kar se tu v pesmi pripoveduje, že izkusilo njeno srce. Gani-lo jo je morda videti samo sebe v pesmi opisano, in vse-mu svetu je zdaj znano to, česar ona ni nikomur razode-la, zaklenivši vso to težko bridkost v svoje srce.

Neverjetno hitro je bežal čas, klàdivo je že bilo »trud-ne pozne ure«. Tedaj se oglasi zopet župnik »Zdaj pa še zapojmo našo staro pesem«. Radovedno sem pričako-val, kaj bo neki. Župnik poprime svojo palico, ki je do zdaj mirno ob stolu slonela. Vse utihne, moški se odkri-jejo. Župnik potrka ob mizo, povzdigne palico, pogleda po omizjih, zamahne — in kakor iz enega grla zagrmi: »Hej Slovani, naša reč slovanska živo klije«. — Zastonj bi iskal besed popisati občutke, ki so mi ta trenutek pol-nili dušo. Redkokdaj se je ta pesem pela bolj ognjeno, bolj navdušeno, nego tisti večer na Krasu. Tako po pri-liki je nekdam znalo biti, ko smo se pred mnogimi leti pri-jatelji, ki so nas enako domoljubje in enaka leta vezala, daleč od doma v tujem svetu zbirali v veselo družbo. Ali kje je zdaj tisti mladeniški ogenj, kje je tista svet podpi-rajóča sila, kje so prijatelji? Najboljši med njimi, ki so sami sebi in sveti stvari ostali zvesti, odhajajo drug za drugim v deželo, odkoder ni izhoda. — Človek je res kaplja na veji, dim nad streho. — A drugi? Srce me boli videti jih. Nezvesti vzorom svoje mladosti, zadušivši v sebi vse blage čuti, ki človeka vežejo na dom in rod, slu-

žijo samo svojemu trebuhu, uklanjajo se surovemu uspehu in poljubljajo šibo, ki jih tepe. Še več! Tujcu se prodadó za biriča. Sin tepe svojo mater. O kako to boli, kako to skeli!

S to pesmijo je veselica prekipela do vrhunca. Priletnější gostje, med njimi je bil tudi gospod župnik, jeli so se razhajati, in tudi jaz, ki sem bil nekoliko truden od dolgega pota, moral sem misliti na počitek. Spalnica mi je bila že pripravljena in sicer prav blizu dvorane, od koder se je še dolgo razlegala glasna huka in buka. Na pol že v spanju sem čul škripajočo godbo in zraven neko čudno drsanje. Mladi svet se je spustil v plesove. Kar je meni znano, ne pleše se nikjer po Slovenskem toliko, kakor na Primorskem. Veselica brez plesa je menda v teh krajih nemogoča. Pleše se pa s tako vztrajnostjo in požrtvalnostjo, ki bi jo jaz raje kje drugje videl. Človek bi jim sicer tega veselja ne zameril, ko bi le ples pri njih ne bila tako draga zabava. Pregovor: »Dobre volje, mošnje kolje« velja sicer po vsem svetu, ali menda nikjer tako, kakor tukaj. Tudi kranjski mladenič se včasih rad zasukne in takrat ne gleda ravno na par šestic, ali vsaj dvakrat, če ne večkrat, bode se premislil, predno bo za ples izdal kakov večji denar. Mlademu Kraševcu ali Vipavcu pa ni nič nenavadnega, ako na plesišču pusti zaslužek celega tedna ali celó dveh. Dalo bi se o tem še mnogokaj pisati, kar pa opuščam in sicer iz dveh teht-

nih razlogov. Prvič znam, da bi bile moje besede bob v steno, drugič spominjam se ravno pri tej priliki zlatega uka svojega nekdanjega učitelja: »Ni je lažje stvari na svetu, nego moralizovati«. — Torej molčimo!

Drugo jutro sem pa zopet vzel palico v roko in pot pod noge, ter sem se obrnil v stran, od koder burja prihaja.

BOŽIČNI VEČER NA KRANJSKEM

Pratika, zvesta družica vsaki slovenski hiši, naznaja najkrajše dneve. Medlo sonce obseva pusto zemljo in snežna odeja krije polje in travnike. Ob cesti oprezavajo sestradane vrane ter se leno preletavajo z drevesa do drevesa, v tem ko vrabci in strnadi, ščinkovci in škrlice prezebajo okoli pobištrev in brskajo pri zidéh, ne bi se li tu morebiti našla še kaka mrvica hrane. Poti in ceste so prazne, niti beračev ni videti. Božični prazniki so pred durmi, vsak je najrajši doma v svojem kotu, na te svete dni noče nadlegovati, dobro vedoč, da bodo zato gospodinje po praznikih tem radodarnejše.

Toliko živahneje pa je po hišah. Od gospodarja do zadnjega pastirja je vse pri domu in četudi mora kdo po kakem majhnem opravku z doma, podviza se in hiti pod domačo streho, kajti nocoj je svet i večer ali bádnjak, kakor govore po nekaterih krajih. Pravega dela nobenemu ni mar, zlasti moškim ne. Vsi se potikajo okoli peči, ki danes puhti nekam posebno dobrodejno toploto od sebe. Mati imajo véliko péko in po vsej hiši se širijo tisti dobri duhovi po poticah in gubànicah. Kraj mnogega peciva se odlikuje po velikosti posebno po -

pr t n j à k , ki bode na velike praznike ves čas ležal na mizi, in šele na svetih Treh kraljev dan ga načne gospodar odrezavši vsakemu v družini svoj kos, ne pozabivši niti živine v hlevu, niti kurenine pred pragom, da bi bila zdrava ter se dobro redila.

Kar je bilo malo prej rečeno o nedelavnosti moških, ne velja pa ženskam. One imajo z umivanjem in čiščenjem izbe, kuhinjskega in hišnega orodja toliko opraviti, da bi jim — ako se jim sme verjeti — ne zadoščale štiri roke. Za čudo pridni so pa danes otroci, nič jim ni treba prepovedovati kepanja in drsanja in, kar je še posebno čudno, materi pred pečjo ne delajo napote. Vsi so v hiši, vsi se gnetejo za mizo. In tihi so, da je kar neverjetno. Vsi drugačni nego sicer. Tu je namreč njihov starejši brat, ki se šola v mestnih šolah. Sinoči že pozno ga je hlapec pripeljal iz mesta. S seboj je prinesel vse, kar je potrebno za »j a s l i c e«. Z jutra rano, kar se še ni prav razvidelo, ne čakaje zajtrka, napotila se je hrabra četa pod vodstvom mestnega učenjaka s košem oprtnikom v log, nabirat mah za jaslice. Vsi so šli, nobeden ni hotel doma ostati, celo najmlajši, ki še platno prodaja, menil je, da brez njega ne bi opravili. Res ga je zeblo, ko so izpod snega kopali mah in ga trgali s skal in z drevja. Otrpli so mu prstje in malo, da mu nista zmrznili svečici pod nosom. Ali vendar je bil vesel, neizrečno vesel, da je

tudi on nekaj pomogel k jaslicam. Prinesli so mahú poln koš. Za pet takih jaslic bi ga zadoščalo.

Hlapec je v tem, ko so otroci bili v logu, utrdil v kotu veliko desko in na to desko postavlja zdaj starejši deček jaslice. Iz maha napravi goro, po gori se vije semtertja cesta, posuta z najdrobnejšim peskom. Cesta vodi v Betlehem, ki rumen, zelen in rdeč žari v kotu vrhu gore. Pod goro od ceste nekoliko v stran postavi »štalico«, iz smrekovega lubja lepo izrezano. Vanjo položi na slamico božje dete, ob straneh mu stojica osliček in volek in poleg božja Porodnica s svetim Jožefom. Potem razpostavlja po gori drevesa, ovce, krave, volke in pastirce, vse iz lesa rezane in živo pobarvane. Spredaj utrdi vrsto drobnih voščenih svečic, tu in tam nastavi katero tudi po gori. Naposled obesi na dolgo konjsko žimo od stro-pa doli božjega angela, ki v rokah nosi: »Slava Bogu v višavah in mir ljudem na zemlji!« ki oznanjuje preradostno vest, da se je rodil kralj nebeški, grešnemu rodu odrešenik. Tudi svete Tri kralje je prinesel s seboj, toda ti se sedaj še ne smejo pokazati, šele zvečer pred njih praznikom jim bode dovoljeno stopiti v borno štalico. Pač se pa že sveti nad streho zlata zvezda, ki jim je pot kazala. Ko starejši sin vse to ureja in nastavlja, sedé mlajši bratje in sestrice okoli njega mirno, kakor bi bili pribiti, in ne premaknejo oči od jaslic. Nebeška radost jim sije iz zadovoljnih obrazov, danes so pozabljene vse

igre in — kar je največje čudo — celo jesti jim ni mar. Zadovoljujejo se s hlebčki, katere je mati nalašč zanje spekla. Domačemu psu Belinu pa ne gre v glavo, da se danes nihče izmed otrok ne zmeni zanj, gleda jih in gleda, naposled skoči na klop in se nerodno rine med nje. Ko pa vidi, da ga popolnoma prezirajo, in ga nekdo celo krcne po gobcu, zavleče se nejevoljen zopet pod klop pri peči, zviije se in dremlje dalje. Najstarejša hči v tem umiva in čisti dolgo vrsto svetniških podob, sveto razpelo v kotu in briše prah s svetega duha, ki v steklu vdolan visi nad veliko javorjevo mizo. Po končanem delu tudi ona prisede k družbi, njej je celo dovoljeno, da sme tu in tam svetovati kako spremembo, in ima tudi to zadovoljstvo, da mali mojster včasih posluša nje svèt.

V tem je sonce zašlo, dan se je stisnil in mrak je počasi legel v izbo. Ravno prav, ker jaslice so dodelane in graditelj, zadovoljen s svojim delom, pospravlja še ostrižke, izrezke in odpadke, katere mu hvaležni gledalci ustrezljivo odnašajo na ogenj.

Zdajci prinese gospodinja v hišo posodo z žarjavico in kadilo ter oboje poda očetu gospodarju. Ta se odkrije, za njim vsi moški in takoj se uredi sprevod. Naprej stopa pastir s svetilko v roki, za njim gre gospodar, meče kadilo na žarjavico in glasno moli, za njim nosi sin posvečeno vodo in oljčno vejico in potem se vrste drugi otroci in posli. Tako hodijo od hrama do hrama, od sobote do

sobote, povsod kadèč, kropèč in molèč. Oče se ta večer otrokom zdijo oblastnejši nego navadno, skoro pol duhovnika in celo njihov glas zveni bolj praznično.

Ko se sprevod zopet vrne v izbo, prižgane so pri jaslích vse svečice in zdaj vse hiti gledat jih in hvalit mojstra. Mati pokleknejo, okoli njih otroci, za njimi dékle in celo moški, četudi neradi, vsaj na eno koleno, kar pa materi ni prav; češ: kakor bi zajce streljali, in iz pobožnih src se utrga stara božična pesem:

*»Pastirci, vstanite,
Pogledat hitite!«*

Po končani domači službi božji pride na mizo mrzla večerja, za njo pehar suhega sadja, orehov in lešnikov. Po večerji hodijo tudi sosedje gledat jaslice, soba se zmerom bolj polni, mnogi so že oblečeni za polnočno mašo. Pripovedujejo si pravljice, svete pesmi si pojó in tako mine čas, da sami ne vedo kako. Zdajci se oglasi véliki zvon, mogočno in veličastno, kakor nikoli podnevi zveni nocoj njegov glas, po vasi se čuje strel, ulice ožive in ljudje nekako veselo hite v božji hram ob tej ne-navadni uri. Nocoj je vse bolj praznično, orgle se krepkeje glasé, pevci in pevke lepše pojó in vsem nepričakovano naglo mine služba božja. Ko pa pridejo polnočkarji domov, čakajo jih že pečene klobase, krvavice in jetrnice, ki jih je v tem gospodinja zanje pripravila.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-137-1